

Pap József

**Választók és választások Heves és Sáros vármegyében
a 20. század első évtizedében**

Tanulmányunkban a történelmi Magyarország országgyűlési választásait feldolgozó kutatás részeredményeit mutatjuk be. Jelen munkában ennek a folyó kutatásnak egyes elemeit alkalmazzuk Heves és Sáros vármegyére, és hasonlítjuk össze a két törvényhatóságot. Ezen túl – a konferencia és a kötet tematikájának megfelelően – a politikai csatározások során megmutatkozó toleráns és intoleráns politikai magatartás egyes példáit villantjuk fel.

A két vármegye adatainak összehasonlítása nem öncélú ugyanis mindkettő egy-egy típus tipikus példája volt. A szakirodalom egyik elfogadott nézete, hogy a döntően nemzetiségek által lakott vármegyék a kormányoldal biztos bázisaként szolgáltak a dualizmus teljes időszakában, a centrális, magyar nemzetiségű vármegyék pedig a dualista rendszert elutasító függetlenségi ellenzék hívei voltak.¹ Ha a választások eredményeit bemutató térképeket megvizsgáljuk, akkor könnyen megfigyelhető, hogy az esetek nagy többségében a piros szín különböző árnyalataival jelzett, függetlenségi ellenzékhez tartozó mandátumok a döntően magyar lakta kerületekben voltak megtalálhatóak, míg a nemzetiségek által lakott peremeken a kormányoldalt jelző színek, vagy a dualizmust elfogadó ún. jobboldali ellenzék árnyalatai domináltak.² Ezt a jelenséget a szakirodalom egy része azzal magyarázta, hogy a nemzetiségi területek magyar választói a dualizmus fenntartásában és ezáltal a nemzetiségek fékentartásában voltak érdekeltek és így billentették a Szabadelvű Párt oldalára a mérleget.

Heves vármegye gyakorlatilag magyar nemzetiségűnek minősíthető, hiszen a lakosságának 98 %-a vallotta magát 1910-ben magyarnak.

---

¹ Gerő András: *Az elsöprő kisebbség*. Budapest, 1988. 67-68.

² Dr. Fodor Ferenc: *A magyarországi országgyűlési képviselőválasztási kerületek térképei 1861-1915-ig*. Budapest, É. n.

	magyar	német	szlovák	ruszin	egyéb
Bártfai járás	1,7%	5,9%	50,6%	38,3%	0,0%
Eperjesi járás	6,7%	3,0%	84,6%	3,0%	0,0%
Felsővízközi járás	1,7%	6,7%	7,2%	79,4%	0,0%
Giráltyi járás	8,8%	5,0%	69,6%	9,2%	0,1%
Héthársi járás	5,5%	3,4%	49,7%	38,6%	0,0%
Kisszebeni járás	3,7%	2,3%	77,5%	13,0%	0,0%
Lemesi járás	5,0%	2,3%	87,9%	0,2%	0,0%
Bártfa rtv.	33,1%	24,6%	39,1%	0,3%	0,1%
Eperjes rtv.	48,9%	8,6%	39,8%	0,3%	1,0%
Kisszeben rtv.	35,5%	10,4%	49,9%	0,0%	3,6%
Sáros vármegye	10,4%	5,4%	58,3%	22,0%	0,2%

I. Táblázat: Sáros vármegye nemzetiségi megoszlása az 1910-es népszámlálás alapján³

A fenti táblázat adatai alapján egyértelműen megállapítható, hogy Sáros ezzel szemben egy tipikus nemzetiségi vármegye volt. 1910-ben lakosságának 10,4 %-a magyar, 5,4 %-a német 58,3 %-a szlovák és 22 %-a ruszin. A magyarságnak Kisszebenben (35,5 %) és Eperjesen (48,9 %) volt a legmagasabb képviselése. A szlovákok a Lemesi a ruszinok pedig a Felsővízközi járásban szerepeltek legnagyobb arányban.

Az etnikai viszonyok mellett fontos szerepet játszott a korban a társadalom vallási tagoltsága, hiszen a felekezeti kevertebb társadalomban egészen másként viszonyulhattak az egyének a más vallásúakhoz, mint ott ahol a felekezeti sokszínűség nem létezett. Különösen fontos szerepet játszottak a kor politikai diskurzusában a zsidóság politikai-gazdasági szerepvállalásával kapcsolatos megnyilvánulások. Az 1910-es népszámlálás adatai alapján, a felekezeti szempontok szerint hasonlítjuk össze a két megyét.

³ A táblázat *A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. Budapest, 1912. I. kötet 188., 246. adatai alapján készült.

	római katolikus	görög katolikus	református	evangélikus	zsidó
Egri járás	97,3%	0,1%	1,0%	0,1%	1,5%
Gyöngyösi járás	98,4%	0,1%	0,4%	0,1%	1,0%
Hatvani járás	93,1%	0,2%	1,2%	1,0%	4,5%
Hevesi járás	90,1%	0,1%	7,5%	0,1%	2,2%
Pétervásári járás	97,8%	0,1%	0,4%	0,3%	1,3%
Tiszafüredi járás	54,2%	0,1%	42,3%	0,2%	3,2%
Eger rtv.	86,2%	0,4%	2,9%	0,8%	9,5%
Gyöngyös rtv.	82,7%	1,0%	2,8%	0,8%	12,6%
Heves vármegye	89,0%	0,2%	6,8%	0,4%	3,7%

II. Táblázat: Heves vármegye vallási megoszlása az 1910-es népszámlálás alapján⁴

Heves vármegye vallási tekintetben az ország egyik legegységesebb képet mutató területe volt. A római katolikus felekezet dominanciája egyértelmű volt, a hat járásból ötben meghaladta a 90%-ot Gyöngyös és Eger városában is magasabb volt részesedésük 80%-nál. A protestánsok közül egyedül a reformátusok rendelkeztek jelentősebb képviseléssel. A zsidóság aránya elmaradt az országos átlagtól, egyedül a két rendezett tanácsú városban emelkedett 10 % közelébe. A zsidóság a döntően római katolikus magyar közegben könnyen bizonytalan helyzetbe kerülhetett, magyarságát kétségbe vonhatták –ezzel nem csökkentették számottevően a magyarság helyi részarányát– a gazdasági konkurencia, valamint a szabadelvű politika támogatása miatt szembekerülhetett a kisiparos-kistermelő polgársággal és az ellenzéki beállítottságú helyi lakossággal. Nem véletlen, hogy –a tanulmányunk második felében bemutatott– választások során gyakran találkozhatunk burkolt, vagy kevésbé burkolt zsidóellenes éllel megírt politikai publicisztikákkal.

⁴ A táblázat A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. i. m. I. kötet 188., 246. adatai alapján készült.

	római katolikus	görög katolikus	református	evangélikus	zsidó
Bártfai járás	44,2%	42,2%	0,1%	7,6%	6,0%
Eperjesi járás	74,0%	15,9%	0,4%	6,1%	3,6%
Felsővízközi járás	8,4%	84,6%	0,1%	0,1%	6,9%
Giráltyi járás	47,6%	22,1%	0,1%	22,9%	7,3%
Héthársi járás	50,9%	43,7%	0,1%	0,6%	4,7%
Kisszebeni járás	73,3%	18,6%	0,1%	5,1%	2,9%
Lemesi járás	65,0%	12,4%	0,3%	19,4%	2,9%
Bártfa rtv.	53,6%	5,3%	0,8%	9,7%	30,4%
Eperjes rtv.	61,9%	10,7%	2,8%	8,0%	16,4%
Kisszeben rtv.	57,7%	18,6%	2,5%	7,8%	13,3%
Sáros vármegye	54,0%	30,3%	0,5%	8,1%	7,1%

III. Táblázat: Heves vármegye vallási megoszlása az 1910-es népszámlálás alapján⁵

Hevessel szemben Sáros vallási tekintetben is tarkább képet mutatott, a római katolikusok csak a görög katolikusokkal együtt haladták meg a 80 %-os arányt. A protestánsok közül a reformátusok szerepe szinte elhanyagolható volt, a szlovákok és a németek között elterjedt evangélikus felekezet azonban az országos átlagot meghaladó pozícióval bírt. A zsidóság helyi képvisellete szintén meghaladta az országos szerepet, a városokban igen jelentős pozíciókkal rendelkeztek. Feltűnő a zsidó felekezet aránya és a magyarság etnikai aránya közötti párhuzam, amiből arra következtethetünk, hogy a sárosi zsidóság etnikai tekintetben inkább magyarnak vallotta magát, tehát a sárosi magyarság jelentős része a zsidó felekezethez tartozott. Ennek alapján nehezen elképzelhető egy olyan nacionalista irányzatnak tömeges elterjedése, mely a nemzetiségellenességgel párhuzamosan zsidóellenességet is magáénak tudhat.

A nemzetiségi megoszlás adatai alapján Sárosnak kormányoldali, vagy dualizmust támogató ellenzéki megyének Hevesnek pedig dualizmust elutasító függetlenségi megyének kellett lennie. Ezt a feltételezés igazolható a következő két táblázattal.

⁵ A táblázat a *Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása*. i. m. I. kötet 188., 246. adatai alapján készült.

Heves vármegye 7 kerületében a dualizmus teljes időszakában csak a mandátumok 21 %-át szerezte meg a kormányoldal, és győzelmeinek fele 1875 előtt történt. A 9 jobboldali ellenzéki, hajdani kormánypárti disszidens mandátumból 5 Pétervásárához kötődött 1878 és 1896 között. A kormányoldal számára az 1896-os év volt a legjobb az 1901-es és az 1905-ös pedig a legrosszabb. Poroszló kerülete végig függetlenségek kezében volt. Sárosban csupán az 1861-es választáson sikerült 4 mandátumot szerezni a Határozati Pártnak. Függetlenségi irányzathoz tartozó jelöltet csak 1906-ban választottak meg a vármegyében, Újházi Iván személyében. A megyei mandátumok 57 %-át a kormánypárt birtokolta. Az 1875 és 1896 között tartott 6 választás 36 mandátumából azonban csak tizennégyet, a többi hely a többször nevet váltó mérsékelt ellenzékhez tartozott. Az 1896-os választások azonban elsöprő szabadelvű győzelmet hoztak. A XX. század 4 választásán a volt szabadelvű disszidensekből álló Alkotmánypárt szerzett jelentős pozíciókat, 1906-ban 4 mandátumot bírt. Érdekes színfoltot jelentett a zborói kerület, ahol 1901-től a Katolikus Néppárt színeiben induló Artim Mihály nyert egészen 1910-ig, mikor a Munkapárti jelölt legyőzte őt. A két megye választói magatartása tehát megfelelt az előzetes várakozásoknak.

A másik lényeges kérdés a választók társadalmi összetétele. A hosszú vita után 1874. november 26-án szentesített új választójogi törvény a kormányoldal számára biztosabb bázist jelentő nemzetiségi területeket preferálta az ellenzékinek minősülő centrális magyar vidékkel szemben. Ennek legfontosabb eszközei a peremvidékeken alacsonyabb földadóminimumot állapítottak meg, és alacsonyabb népességszámú választókerületek alakítottak ki. Az alacsonyabb adóminimumnak meg volt az indoka, ugyanis itt a mezőgazdaság lehetőségei sokkal korlátozottabbak voltak, mint a centrális területeken. Az azonos értékek alkalmazása mindenképpen torzulásokhoz vezetett volna, a különböző értékek sem tudtak azonban azonos arányszámot produkálni. Heves megyében, az erdős pétervásárai területet leszámítva 9-től 13 forintig terjedő kataszteri tiszta jövedelmet kellett kimutatni a választójog megszerzéséhez, míg Sárosban elegendő volt négy kerületben az 1-2 forint kettőben pedig a 2,1-5 forint.⁷

Ha a következő táblázatot megvizsgáljuk, akkor látható, hogy Sárosban az országos átlagot meghaladta a cenzussal bírók száma, Hevesben pedig elmaradt attól.

---

⁷ Gerő: *Az elsöprő kisebbség* i. m. 60-61.

	Lakosság 1907	Választójoggal bír 1908	Választásra jogosultak aránya	Választó-kerületek száma	Egy kerület átlag- népessége 1907	Választásra jogosultak száma egy kerületben 1907
Magyar- ország	18.048.106	1.119.621	6,2 %	413	43.700	2.711
Heves	271.006	15.303	5,6 %	7	38.715	2.186
Sáros	176.978	15.025	8,5 %	6	29.496	2.540

V. Táblázat: Választókerületek és választók a XX. század első évtizedében.⁸

Számszerűen szinte azonos választóval rendelkezett a két megye. A nagyobb népességszámú hevesi kerületekben azonban alacsonyabb volt a választójoggal rendelkezők száma, mit a kevésbé népes sárosiakban. Ez utóbbi adat tehát nem felel meg annak a várakozásnak, hogy a nemzetiségi területen kevesebb választót kellene találnunk, sőt Hevesben éppen kevesebb választó jutott egy mandátumra. A választási rendszer egyik sajátossága volt, hogy csupán egyéni mandátumokat ismert, így nem lehetett kompenzálni a magasabb és alacsonyabb népességszámú területek között kialakuló anomáliákat. Ebből szinte természetesen következett, hogy akadtak olyan vidékei az országnak, ahol egy mandátumra átlag alatti vagy feletti választó vagy lakos jutott. Ezt a választójogi problémát az általános választójog bevezetése sem oldotta volna meg. Véleményünk szerint, nem kell feltétlenül csupán a rendszer fenntartása miatt szükséges választási matematikának tekinteni az 1877. évi X. törvénycikk választókerületi beosztását, melynek értelmében a 413 kerület a 181 választóval rendelkező Abrudbánya és a 6210 választóval bíró homonnai kerület között szóródott. A politikai praktikum mellett a történelmi hagyományok is szerepet játszottak abban, hogy mely települések birtokoltak önálló képviselőválasztási jogot és a vármegyék hány képviselői hellyel rendelkeztek. A problémát

⁸ A táblázat Az 1906 évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőházi irományok XXVIII. 208-209. és A magyar statisztikai évkönyv. Új folyam. XX. 1912. Budapest, 1914. 461. adatai alapján készült.

megoldó listás választási rendszer a korszakban természetesen ismeretlen volt Magyarországon (is).⁹

A következő táblázat a választók nemzetiségi összetételét és írni olvasni tudását mutatja.

	Nemzetiségi (%)	Analfabéta (%)
Magyarország	43,8	19,9
Heves	0,3	21,2
Sáros	89,5	47,7

VI. Táblázat: Választók nemzetisége és írni-olvasni tudása 1908-ban¹⁰

Jól látható, hogy Sárosban az országos átlagot messze meghaladta a nemzetiségi választók aránya, mely szinte teljesen megfelelt a nemzetiségeknek az össznépszerűségben belüli pozíciójának. Ez egyébként az országos adatról is elmondható. A kulturáltsági színvonal tekintetében Sáros azonban jelentősen elmaradt az országos átlagtól, hiszen választóinak 47,7 %-a nem tudott írni-olvasni. Heves ebben a tekintetben megfelelt az országos viszonyoknak.

A választók választásra jogosultsági alapját mutatjuk be a következő táblázat segítségével.

	Régi jog alapján (%)	Földbirtok alapján (%)	Ház alapján (%)	Föld és ház alapján (%)	Jövedelem alapján (%)	Végzettség alapján (%)
Magyarország	2,4	62,6	4	0,8	22	7,8
Heves	3,4	63,3	5,1	4,1	17,1	6,6
Sáros	0,1	81,6	2,1	0	10,1	6

VII. Táblázat: Választók választásra jogosultsága 1908-ban¹¹

Sáros tradicionális szerkezetű vármegye volt, a választók között jelentősen felülreprezentálódott a birtok alapján választójogot szerettek csoportja, míg a jövedelem és az iskolázottság alapján választók elmaradtak az országos átlagtól.

⁹ A kérdésről részletesen: Boros Zsuzsanna-Szabó Dániel: *A parlamentarizmus története Magyarországon*. Budapest, 1999. 124-135.

¹⁰ A táblázat *Az 1906 évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai*. i. m. 218-219. adatai alapján készült.

¹¹ A táblázat *Az 1906 évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai*. i. m. 212-213. adatai alapján készült.

Heves sokkal inkább tekinthető átlagos megyének, de a jövedelem alapján választók és az értelmiség enyhén alacsonyabb az országos átlagnál. Kiemelendő, hogy Sárosban szinte alig található régi jog alapján választó. Ez a megye etnikai szerkezetével és a nemesség viszonylag alacsony létszámával magyarázható.

A következő táblázat a nemzetiségi és magyar választókat mutatja külön-külön, jövedelmi csoportosításban.

	Több mint 100 korona	50-100 korona	20-50 korona	11-20 korona	0-10 korona
Magyarország, magyar	17	21,3	42,9	13,1	5,3
Heves, magyar	11	20,4	50,9	13,7	3,5
Sáros, magyar	24,8	16,8	35,4	16,2	6,5
Magyarország, nemzetiségi	12,5	17,4	37,9	26,4	5,3
Sáros, nemzetiségi	3	5,2	34	54,1	3,6

VIII. Táblázat: Választók, adózott jövedelem és nemzetiség szerinti csoportosításban (1908)¹²

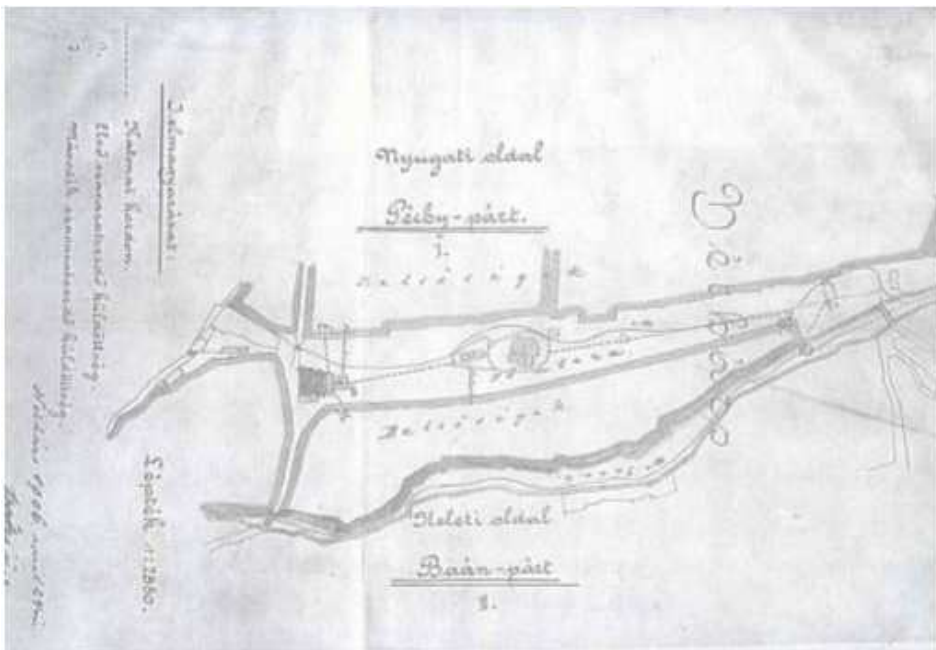
Sáros, alapvetően nemzetiségi választói a 11-20 koronás csoportban magasan felülreprezentálódtak az országos és hevesi átlaghoz képest. Míg itt a választók inkább az alacsonyabb vagyoni kategóriákban szerepeltek, addig Hevesben inkább a magasabbakban. Tehát az átlagos sárosi választó alacsonyabb jövedelmű volt, mint a hevesi, de nagyobb arányt képviselt a helyi társadalomban. Másként fogalmazva Sárosban tradicionálisabb jegyek figyelhetők meg; a vagyoni különbségek alacsonyabban, a foglalkozásszerkezet hagyományosabb. Ez a hagyományos világ azonban a társadalom szélesebb rétege számára biztosított politizálási alapot Sárosban, mint a modernebb Hevesben. Hogy a vagyoni megoszlás és a választásra jogosultság alakulásában milyen tendenciák voltak uralkodók, hogy a modernizáció vajon csökkentette vagy növelte egy közösségben a választásra jogosultak arányát, tehát a helyi társadalom vagyoni felemelkedését vagy éppen lesüllyedését eredményezte, az természetesen ezen adatokból nem állapítható meg. Sajnos a korábbi időszakban

¹² A táblázat Az 1906 évi május hó 19-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. i. m. 254-255. adatai alapján készült.

nem készültek oly pontos statisztikák, melynek segítségével korábbi évtizedekre vonatkozó vizsgálat elvégezhető lehetne és a kérdés egyértelműen megválaszolható lenne.

Miután a választók összetételének szempontjából összehasonlítottuk a két megyét, vegyünk néhány példát, melyek segítségével a választások során megjelenő toleráns és intoleráns jelenségek érzékeltethetők. Példáink a nyílt választási szisztémához kapcsolódnak. Köztudomású, hogy a korszak egyedül a nyílt szavazást tette lehetővé a választók számára. Ennek értékelése nem tartozik most feladatunk körébe, csupán érzékeltetni szándékozunk, hogyan is zajlott egy ilyen eljárás. Az 1906-os sárosi választás eseményei mellett az 1901-es és az 1910-es egri csatározásokat mutatjuk be röviden.

A következő képen Héthárs 1906-os választási térképét láthatjuk.¹³

Az 1906-os héthársi választás két rivális jelöltjének Baán Achillesnek, Péchy Zsigmondnak kortesei megállapodtak a választást lebonyolító szavazatszedő bizottmánnyal, hogy az atrocitások elkerülése végett két részre osztják a település főterét. A keleti oldalon az alkotmánypárti Péchy, a nyugati oldalon

¹³ Státny Oblastny Archiv v Prešove. Župný Ústredný výbor 1865-1918. I. Spisový materiál Administratívne písomnosti b. Spisy ŠŽ Žuv INV Č 260 1906 32. doboz 26.

pedig a néppárti Baán hívek helyezkedjenek el. A két tábornok katonai kordon választotta el egymástól. A kor embere számára teljesen nyilvánvaló, hogy ki kinek a párthoz tartozott. Ennek ellenére igen komoly küzdelem alakult ki, melyet Péchy Zsigmond nyert meg. Az Eperjesi Lapok arról tudósított, hogy Baán a választás után táviratban panasszal fordult a belügyminiszterhez, Semssey Boldizsár főispán és a tisztviselők részleghajlása miatt. Péchy ezzel szemben azt állította, Baán támogatására sokan kiutaztak Eperjesről. A néppárti jelölt veresége után, az egyházi zászlókkal felvonult fanatizált parasztasszonyok térdre esve siránkoztak, hogy vége a keresztény vallásnak és elveszik templomaikat. Az egyik kassai lap pedig azt írta, hogy győztes Péchyt Báan emberei a választást követően egyszerűen megverték. Szintén az 1906-os április 30-i választásokon történt Girálton egy érdekes eset. Pifkó Iván, a Tátra Bank titkára a lap szerint oly nagy izgatást vitt véghez néppárti programjával, hogy Kerekes Pál főszolgabíró kénytelen volt letartóztatni és elvitetni a választási gyűléstől. A beszéd tartalmát sajnos nem közölte a lap, de valószínű, hogy az a nemzetiségi kérdés körül foroghatott. Ezután, ellenjelölt híján az esélytelen Dessewffy Aurél lett választás nélkül a képviselő. A lap szerint a választók nagy többsége, sőt még azok is, akiket Dessewffy mozgósított, Pifkóra szavaztak volna.¹⁴

A választást előkészítő eljárás egyik fontos feladata volt a városok kocsmáinak előzetes elosztása. Ezt szemlélteti az 1906-os eperjesi eset. A választást irányító választmány részletes megállapodást kötött a pártokkal, Újházy Iván hívei szállhatták meg a Zöldfa, a Mayer és Freurlich fogadókat valamint a Jeczuskót és a Sörházat. Az ellenjelölt Sitányi Lajos vidéki választói Szendlovcis Sámuel udvarán felállított barakkokba gyülekeztek és innen mentek a régi vásártérre. Pontosabban mentek volna, mivel Sitányi visszalépett, Újházy, Eperjes első és egyetlen függetlenségi képviselője választás nélkül kerül be a parlamentbe.¹⁵ Hasonló megállapodások szinte minden kerületben megtörténtek. A város politikai térképén minden évben azonos törzshelyek szerepeltek, csak a mandátumért indulók neve változott. Az 1905. januári választás során Szmrecsányi Jenő királyi közigazgatási bírótanács elnök, Halmos Károly kassai ügyvéd mérkőzött meg egymással, mely csatát szintén megelőzte a városi kortestanyák felett való osztozkodás.¹⁶ Az már csak a sors furcsa fintora, hogy a két választás során mindig az kapta a mandátumot, aki a Zöldfa fogadóba szállásolhatta be magát. 1905-ben Szmrecsányi, 1906-ban pedig Újházy.

¹⁴ *Eperjesi Lapok*, 1906. május 2.

¹⁵ Uo.

¹⁶ *Eperjesi Lapok*, 1905. január 22.

Sáros vármegye esetében a nemzetiségekkel szembeni magatartás különösen fontos elem, hiszen a választási intolerancia vagy tolerancia leginkább ezen a területen érhető tetten egy döntően nemzetiségek által lakott vármegyében. A két áttekintet választás során alkalmazott intolerancia példája lehet Pifko Ivánnal szembeni hatósági fellépés. Sajnálatos, hogy a tudósítás semmit sem közölt a szolgabíró által túlzottnak talált néppárti beszéd tartalmáról.

A vármegye választást lebonyolító központi választmányának egy 1905. januári irata tudósít arról a félelemről, amely a választásokon tapasztalható esetleges atrocitások miatt alakult ki a hivatalos szervezetben. A választmány nem találta elégségesnek a választások lebonyolítására beosztott karhatalom erejét (Eperjes 11 fő, Kiszseben 16 fő, Héthárs 10 fő, Bártfa 10 fő, Zboró 15 fő, Girál 10 fő.) Ezért az eperjesi csendőrség parancsnoka, a csekély állományára hivatkozva, azt javasolta az alispánnak, hogy a katonaságot is vegye igénybe a rend biztosítására. A belügyminisztérium azonban nem hagyta jóvá a csendőrörs parancsnokának további 40 főre vonatkozó igényét, hanem felszólította az alispánt, hogy inkább a csendőrkerületi parancsnokot bírja arra, minden erejét célszerűen használja fel. A kassai parancsnokságtól hiába kért erősítést az alispán, ott is visszautasították. A kért 30 főre Kassán és környékén volt szükség.¹⁷ A helyi hatalom birtokosai tehát mindent megtettek azért, hogy a lehetőségekhez mért legnagyobb karhatalmi jelenléttel próbálják biztosítani a rendet. Ez természetesen nem jelent automatikusan a választói akarat befolyásolására irányuló hatalmi szándékot, de nem is zárja ki azt.

Az intolerancia lehetősége mellett toleráns jelenségekkel is találkozhatunk. Ha a központi választmány iratanyagát tanulmányozzuk, akkor szembetűnő, hogy minden hivatalos választási anyag, felhívás magyar mellett szlovákul is elkészült és a megfelelő helyeken meg is jelent. Az Eperjesi Lapokban rövid beszámolókat olvashatunk a város választási történéseiről, a cikkek szinte minden esetben megjegyzik, hogy a jelenlévő nem magyar ajkú választók miatt a programbeszédet szlovákul is megtartották. Emellett figyelmet érdemel az Eperjesi Lapok hangneme is, amelyben inkább az objektív tájékoztatásra találhatunk kísérleteket, mint az olvasó érzelmi befolyásolására.

A választások során tehát kirívó esetekre, az ellenfelek nemzetiségi, vallási alapú támadására nem találtunk egyértelmű bizonyítékokat. Sejthető, hogy léteztek ilyenek a megye életében, de dominánssá, főleg rendszer jellemzővé nem váltak.

---

¹⁷ Státny Oblastny Archiv v Prešove, Župný Ústredný výbor 1865-1918. I. Spisový materiál Administratívne písomnosti b. Spisy ŠŽ Žuv INV Č 260 1905 35. doboz 25.

Tanulmányunk következő részében az egeri választások történéseiből ragadunk ki néhány jellemző példát. 1901-ben Egerben két rivális ellenzéki jelölt indult a mandátumért, az Ughron-párti Szederkényi Nándor és a Kossuth Ferenc-párti Babocsay Sándor. Babocsay indulását a Szederkényi-hívek a kormányoldal áskálódásának tudták be. Érdekes vita zajlott a két ellenzéki irányzat által megosztott Egerben, mindkét fél azzal vádolta a másikat, hogy a kormányoldal érdekében cselekszik és ezáltal elárulja az igazi, általuk „liberálisnak” nevezett 48-as magyar politikát.

A Függetlenségi Párt egeri csoportjának 1901. februárjában tartott értekezletén hangzottak el Zalár Józsefnek, az ellenzék helyi nagy öreg tekintélyének, a liberalizmust definiálni próbáló szavai. Zalár, „*az aranytollu nyugalmazott alispán*”, beszédében a liberális eszmék és a Szabadelvű Párt kapcsolatát elemezte. Szavai bemutatták azt az ambivalens állapotot, mellyel egy reformkori múlttal rendelkező ellenzéki politikusnak kellett szembenéznie. Zalár egyértelműen kiált a liberalizmus eszmerendszere mellett, melynek segítségével kezdetét vette „*a magyar nemzetnek az európai nagy s művelt nemzetcsaládban az őt megillető, méltó érvényesülése*”. Liberális alapon állt az egész ország, így véleménye szerint hiba volt liberális pártot létrehozni, hiszen a liberalizmus összekapcsolta, nem pedig elválasztotta a különböző pártokat. Az önmagát kizárólagos igénnyel liberálisnak nevező Szabadelvű Párt, Tisza Kálmánnak az élen, a közös eszmét saját céljaira használta fel. Az egyéni politikai érdekeknek a „*nemzet ügyével*” való szembehelyezése és ennek a liberális jelzővel való palástolása, volt Zalár szerint a szabadelvűek legnagyobb bűne. A Függetlenségi Pártnak büszkén kell vállalni liberális jellegét és megoldást kell kínálni a legégetőbb társadalmi, gazdasági problémákra. A szónok egy válság által sújtott Magyarország-képet rajzolt fel: „*a magyar középbirtokos osztály elpusztul s a nép közül sok kivándorol és a nemzetre nézve elvész. A kisiparos munka nélkül szenved és sanyarog. Nagy ipar nincs. De van nagy adó, ..., nemzetadósság tömérdek, ..., kétharmad része az összes magyar birtoknak zálogba tettek tekinthető.*” A problémák univerzális megoldásaként az önálló vámterületet jelölte meg, mely lehetőséget teremt a nyomort enyhítő hazai ipar fejlődésére.¹⁸ A város ellenzéki politikusai, tehát elég speciális liberalizmus fogalommal rendelkeztek, helyzetüket bonyolította a rivális ellenzéki jelölt kampányának elindulása. Szederkényi hívei Babocsay Sándorral szemben erőteljesebben léptek fel, mint a gyenge szabadelvűekkel szemben.

Az 1901-es választásra október 2-án került sor, amikor is a felvonultatott tömegek méretéből egyértelmű volt Szederkényi győzelme. Az egyik

---

¹⁸ Az egeri függetlenségi és 48-as párt gyűlése. = *Egeri Híradó*, 1901. szeptember 10. 1-3.

szavazóhelyiségben csak Babocsay kortese jelent meg azzal a szándékkal, hogy megbízójára szavazzon. Mire beért a szavazatszedő-bizottság elé meggondolta magát, jobbnak látta Szederkényire voksolni. A városházán szomorkodó Babocsay-híveket az ellenfél gúnyolni kezdte, akik tehetetlenségükben sós kiflivel kezdték dobálni a gúnyolódókat. A politikai ellenfeleket itt is kordon választotta el egymástól, hogy a „*meggyőződésből és lelkesedésből*” fakadó verekedést elkerüljék. A városháza előtt ezalatt öt cigánybanda húzta a talpalávalót és a politizáló tömegben itt is-ott is táncolni kezdtek a győzelemittas Szederkényi-hívek.¹⁹

A kevésbé ártalmatlan gondolatébresztésre alkalmas beszámolót közölt „*Választási statisztika*” címmel a lap. Az egyik lelkes zsurnaliszta a leadott szavazatok név szerint közlő választási különszám alapján kimutatta, hogy a Babocsay Sándorra szavazott 294 polgár közül 115 zsidó vallású volt, 81 pedig kinevezett –elsősorban megyei– hivatalnok. „*Ezen pártnak zömét tehát, vagyis 196 szavazót olyan választók képezték, akikre sehogysem lehet reámondani, hogy függetlenségi és 48-asok.*”²⁰ A kormánypártnak a zsidókkal és a nemzetiségiekkel való összekapcsolása többször előfordult az 1900-as évek politikai küzdelmeit bemutató egri cikkekben. A lap a Szabadelvű Pártot, majd a Nemzeti Munkapártot előszeretettel mutatta be úgy, mint aminek „*szüksége van a szocialista és nemzetiségi izgatók támogatására*” és ebben a magyarelles dualista politikában aktív szerepet kaptak a zsidók, mint a kapitalizmus és az osztrák ipari konkurencia kiszolgálói.

Az 1910-es választási kampány időszakából származik a következő cikkrészlet. A függetlenségi párti Egri Hiradó szerkesztője ekkor már érezhette politikusainak várható bukását és a Nemzeti Munkapárt győzelmét, ezért erőteljes támadást indított a munkapárti oldallal szemben. Március végén, április elején már javában folyt a korteskedés. Az újság etetéssel-itatással, hivatali nyomásyakorlással vádolta meg a Khuen-kabinetet. Az április 6-i vezércikk a korteskedés egyik sajtóságos eszközének nevezte, hogy a koalíciós kabinet által, államellenes izgatás gyanúja miatt indított száznegyvennyolc pert az új kormány eltörölte. Az újságíró szerint „*a szorongatott Khuen kormánynak szüksége van a szocialista és nemzetiségi izgatók támogatására.*” Székely Ferenc igazságügy-minisztert a bírói autonómia megsértésével vádolta meg, a függetlenségi kampány antiszemita felhangokkal fűszerezett hangvételének megfelelően a következő kérdést intézték hozzá: „*Hát nem fél a t. miniszter úr, hogy az összes szocialista és nemzetiségi izgatók nevetve fogják szemébe mondani Shakespeare*

¹⁹ Éljen Szederkényi! = *Egri Hiradó*, 1905. október 5. 1-3.

²⁰ Választási statisztika. = *Egri Hiradó*, 1905. október 5. 5.

*Shylock-jából: »Köszönöm zsidó, hogy erre megtanítottál.«*²¹ Az egri függetlenségi sajtó publicisztikái egyre gyakrabban tartalmaztak nyílt vagy kissé burkolt zsidó- és nemzetiségellenes megfogalmazásokat, ez különösen annak tükrében furcsállható, hogy ugyanezen újság a kormányoldalon felsorakozókat nevezte zsidó- és nemzetiségellenesnek.

A nyílt választási szisztéma és a választási eljárás lehetővé tette a más véleményen lévők megbélyegzését és a választási szándék befolyásolása végett alkalmazott erőszak hatásának ellenőrzését. Ez azonban nem jelentette, hogy a választásoknak ne lett volna tétje, sőt éppen azt tapasztalhatjuk, hogy mindezek ellenére igen gyakran került sor jelentős választási küzdelemre. A választási eljárás által biztosított törvényes vagy félig törvényes praktikákat a felek, lehetőségeiknek megfelelően kölcsönösen kihasználták és azok ellen csak akkor tiltakoztak, ha a választás a vereségükkel ért véget. Így tett Szederkényi Nándor is, aki csak az 1910-es választási vereség után fejtett ki komolyabb tevékenységet a titkos választójog bevezetése mellett. Tette ezt annak ellenére, hogy 1910 előtt még a nemzetiségi és szocialista előretörés lehetséges veszélyforrásaként értékelte azt, igaz ekkor a hagyományos az módszer számára biztosított győzelmet. A két vármegye választási eseményeinek összehasonlítása során az az érdekes megállapítás tehető, hogy a más felekezethez vagy anyanyelvhez tartozókkal szembeni politikai intolerancia ott fordult elő leginkább, ahol kevésbé volt jellemző a más vallásúak vagy anyanyelvűek jelenléte. Az ilyen közegben a publicisták bátran használtak erőteljesebb megfogalmazásokat, mint annak a területnek az újságírói, hol az élet mindennapi jelensége volt a más nemzetiségű vagy vallású polgártársaknak az ismerete és ezáltal az elfogadása is.

---

²¹ A kormány korteskedése. = *Egri Híradó*, 1910. április 6. 1.

József Pap

Voliči a voľby v Hevešskej a Šarišskej stolici v prvom desaťročí 20. storočia

V referáte sa zameriam na voľby v Šarišskej a Hevešskej stolici. Referát je súčasťou širšieho výskumu, ktorý mapuje túto problematiku v celej krajine.

Hevešská a Šarišská stolica sú takmer rovnaké v počte obyvateľov, odlišujú sa len v spoločenskom zložení. V prevej časti referátu analyzujem práve tieto skutočnosti. Ukážem národnostnú, náboženskú a majetkovú štruktúru voličov obidvoch stolíc. Takmer výlučnými voličmi v Hevešskej stolici boli občania maďarskej národnosti. Podľa údajov poukazujúcich na vyspelosť regiónu, Heveš vykazoval veľkú mieru pozitívneho vývoja. Národnostné zloženie voličov Šariša bolo oveľa rôznorodejšie. Jeho modernizačné ukazovateľa zaostávali nielen za celoštátnym, ale aj hevešským vývojom. Z toho aj vyplýva, že v porovnaní so Šarišanmi boli hevešskí voliči v priemere majetnejší. Avšak v šarišskej stolici väčšie percento obyvateľstva splňalo podmienky volebného cenzu. Napriek tomu, že nemaďarské národnosti žijúce v Šarišskej stolici, ktorý samozrejme tvorili väčšinu voličov, mali v porovnaní s celoštátnym priemerom menšie príjmy, pretože 64 % z nich malo ročný príjem menej ako 20 korún.

Po majetkovom zložení voličov si porovnáme ich voličské správanie. Medzi obidvoma stolicami je v tomto prípade badateľný markantný rozdiel. Kým počas celého obdobia dualizmu získali v Heveši 28 % mandátov kandidáti za vládne strany, v Šariši to bolo až 54,8 %. Nezávislí kandidáti patriaci k opozícii (*függetlenségi ellenzék*) získali v Hevešskej 64 % a Šarišskej stolici len 4 %. Šariš bol jedným z centier strán umiernenej opozície. Pomocou diagramu ukážeme spoločenskú štruktúru víťazných kandidátov. Je zaujímavé, že napriek výrazným politickým odlišnostiam je sociálny charakter poslancov obidvoch stolíc veľmi podobný.

V poslednej časti referátu sa budem venovať rôznym javom, ktoré vznikli počas volieb. Najprv, za pomoci volebnej mapy Héthársu z roku 1906 a Egri Hiradó („Jágerský spravodaj“) ukážem prístup obyvateľov k otázke verejného hlasovania. Potom budeme skúmať prešovský súboj dvoch kandidátov, liberálneho Eugena Szmrecsányiho a Karola Halmosa z hľadiska ich spôsobu rétoriky. Nakoniec sa bližšie pozrieme na ostrý slovný súboj dvoch jágerských rivalov Nándora Szederkényiho a Alexandra Babocsayho.

József Pap

**Elections and Electorate in Heves and Sáros Counties
in the First Decade of the 20th Century**

This study analyses the parliamentary elections in Heves and Sáros counties at the beginning of the 20th century. The number of constituents was roughly the same, but their ethnic, religious, and property status background in the two counties was very different. The inhabitants and the electorate of Heves county were almost exclusively ethnic Hungarians. The level of modernisation was relatively high in this county. The proportion of constituents of different ethnic minority groups was much over the national average in Sáros county (89.5%). Here, the level of modernisation was lower than in Heves, and it was also below the national average. On the average, the constituents of Heves were wealthier but the proportion of constituents within the population was higher in Sáros. Voting behaviour was also fundamentally different in the two counties. During the period of the Austro-Hungarian Monarchy 28 per cent of the votes went to the ruling Liberal Party in Heves, the same data was 54.8 per cent in Sáros. On the contrary, the opposition party supporting the total independence of Hungary gained 64 per cent of the votes in Heves, but only 4 per cent in Sáros. Sáros was an important base of moderate opposition. Despite these differences, the social background of the Members of Parliament from the two counties was similar. Investigating the problems arising from the system of open ballot, it was shown that party struggles went along with intolerant behaviour, counting on the mobilizing force of prejudices.

